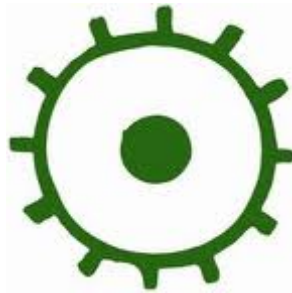


ARBETSPAPPER FRÅN ÅLANDS FREDSinSTITUT
WORKING PAPERS FROM THE ÅLAND ISLANDS PEACE INSTITUTE

SKOLFRED OCH ANDRA FÖREBYGGANDE VERKSAMHETER I GRUNDSKOLA OCH PÅ GYMNASIALA STADIET PÅ ÅLAND

PETRA BERG



Ålands fredsinstitut
The Åland Islands Peace Institute
Hamngatan 4/PB 85
AX-22101 Mariehamn
Åland, Finland

Mars 2013

ARBETSPAPPER FRÅN ÅLANDS FREDSINSTITUT

WORKING PAPERS FROM THE ÅLAND ISLANDS PEACE INSTITUTE

Ålands fredsinstitut arbetar sedan första början (1992) med frågor om fred, säkerhet, minoriteter och självstyrelser. Syftet är att förebygga och hantera konflikter och våld. Fredsinstitutet ordnar seminarier, konferenser och utbildningar inom dessa områden och publicerar regelbundet rapporter och böcker. Rapporterna i rapportserien Rapport från Ålands fredsinstitut – Report from the Åland Islands Peace Institute ställer krav på omfattande forskning och vetenskaplig relevans; de kan laddas ner gratis från fredsinstitutets hemsida.

Som komplement till rapportserien ger Ålands fredsinstitut också ut den elektroniska serien Arbetspapper från Ålands fredsinstitut – Working Papers from the Åland Islands Peace Institute. Dessa papper är oftast kortare än rapporterna men längre än våra bloggar. De rör ämnen i vilka det saknas god dokumentation eller vetenskaplig granskning eller ämnen som vi endast delvis har möjlighet att belysa. Arbetspappren kan också vara ett forum för argument och arbeten från yngre författare. Vi tror fortsättningsvis att en del av den omfattande kunskap och de insikter vi får bör förmedlas till en större allmänhet i lättillgängligt format.

Sia Spiliopoulou Åkermark
Fredsinstitutets direktör

Introduktion

Ålands fredsinstitut arbetar med olika projekt och metoder för bemäktigande (empowerment) – med målen att förebygga våld och stärka individers och grupper egenmakt. Syftet är att dels att minska benägenheten att använda våld som strategi, dels att erbjuda andra strategier och förhållningssätt som främjar fredlig konfliktlösning och aktivt deltagande i samhället. Till största delen arbetar fredsinstitutet förebyggande inom fälten genusfrågor/jämställdhet, ungdomsarbete och medling. Arbetet utförs i samarbete med lokala partnerorganisationer på Åland och med partnerorganisationer i Lettland, Litauen, Ryssland (Kaliningradregionen och Karelen) samt i Södra Kaukasus.

Vad är skolfred?

Med Folkhälsan som huvudarrangör samarbetar Rädda Barnen, Ålands fredsinstitut, Ålands polismyndighet och utbildningsbyrån vid Ålands landskapsregering för skolfred på Åland. Enligt Ålands landskapsregerings årliga skolfredskungörelse innebär begreppet skolfred: ”förebyggande åtgärdsprogram och aktiviteter som dels stöder skolans värdegrundsfostran, dels betonar de värden och normer som vårt samhälle vilar på – d.v.s. principerna om personligt ansvar, samverkan, likaberättigande, sanning och rätt, tolerans, jämställdhet samt respekt för och hänsyn till miljön. Skolfred uppnås inte genom enstaka, isolerade insatser utan kräver engagemang samt ett långsiktigt och målmedvetet arbete.”

Med skolfred vill man betona vikten av att alla i skolvärlden jobbar tillsammans för ett medmänniskt skolklimat. Skolfred har utlysts i Finland sedan 1990 och på Åland sedan hösten 2007. Skolfreden på Åland innefattar, förutom det årliga evenemanget skolfredsutlysningen, olika förebyggande insatser som skolfredsaktörerna erbjuder skolorna. Verksamheterna finansieras genom att organisationerna årligen ansöker om medel från Ålands landskapsregering.

Nedan följer en översikt över de verksamheter som skolfredsaktörerna erbjuder inom skolfredsarbetet.

Folkhälsan på Åland

"Farfar i skolan"- verksamheten startades upp på Åland under 2008 men är sedan ett antal år väl etablerad runt om i Svenskfinland. På Åland finns ett tiotal medfostrare i sex skolor. Verksamheten är ett sätt att ge barn kontakter över generationsgränserna. Den medför en ökad vuxennärvaro i skolan och syftar till att skapa trygghet bland eleverna. Närvaro av många vuxna och ett extra par vuxna ögon kan fungera som stöd för eleverna på skolgården eller i korridoren. Den äldre finns även med i klassrummet men utan att ha något som helst pedagogiskt ansvar.

Kärlek börjar inte med bråk - stoppa sexuella trakasserier heter ett projekt som informerar om hur man arbetar med och förebygger sexuella trakasserier. Det erbjuder verktyg för både elever, lärare och föräldrar om hur man kan diskutera och

hantera denna problematik. Konkret handlar det om att på allvar ta tag i användningen av hånfulla könsord, kränkande anspelningar på sex och sexualitet, tafsningar och övergrepp. Verksamheten består av diskussioner med eleverna samt information till lärare och föräldrar om hur man kan jobba med och hantera dessa frågor. "Kärlek börjar inte med bråk" finns utvecklat i två olika program. Trygghetsfostran riktar sig till elever på låg- och mellanstadiet medan det andra programmet, sexuella trakasserier, riktar sig till hög- och gymnasialstadiet.

Fredsinstitutet

Fair Sex är ett preventivt jämställdhetsprojekt som syftar till att förebygga sexuell våld bland unga. Projektet startades 2011 och har sedan utvecklats. Under 2012 deltog alla elever i årskurs två på gymnasiet i 2 x 75 minuter Fair Sex workshops på temat sex och relationer, ömsesidighet, jämställdhet och sexuella övergrepp. Högstadiet- och gymnasielärare samt annan skolpersonal fortbildades under hösten 2012.

Utbildningen syftade till att ge verktyg för att förebygga, upptäcka och hantera sexuella trakasserier och kränkningar i skolan och bestod av två dagar inklusive en föreläsning med den svenska jämställdhetsexperten Sandra Dahlén.

StegVis är ett undervisningsprogram för förskola och skola ämnat att främja elevernas sociala och emotionella kompetens och motverka våld. Sociala och emotionella färdigheter kan läras och tränas på liknande sätt som andra färdigheter. Med hjälp av detta program kan hem och förskola/skola/fritids mötas kring önskvärda normer och värderingar. StegVis är mycket pedagogiskt upplagt och lätt att använda, men samtidigt uppbyggt på en gedigen teoretisk grund och vetenskapligt prövat med mycket positiva resultat. StegVis finns för barn i åldersgrupperna 1-3 år, 4-6 år, 7-8 år, 9-10 år och 12-15 år. Ålands fredsinstitut har erbjudit utbildningar i StegVis-metoden sedan slutet av 2008, men under 2012 har verksamheten varit vilande.

Rädda Barnen

Barnens Internet har målgruppen barn i lågstadiet och deras föräldrar. Projektet vill öka kunskapen hos föräldrarna om barn och internet och på det sättet överbrygga kunskapsklyftan. Barnens föräldrar informeras om hemsidor lågstadiebarn besöker, uppladdning av bilder, åldersgränser på spel, skärmtid, placering av barnens dator samt om barn och mobiltelefoner. Rädda Barnen diskuterar också gemensamma regler för användandet av Internet och spel. Vid träffarna med barnen ligger tyngdpunkten på att ge tips och råd om ett säkert användande av Internet samt att förebygga mobbing.

Utredningen

Under 2011 diskuterade organisationerna inom skolfredssamarbetet övergripande frågor dels om hur skolfredsaktörerna själva bäst kan samarbeta kring och samordna skolfredsriktade verksamheter så de olika organisationernas insatser kompletterar

varandra, dels i vilken relation skolfredsaktörernas aktiviteter står till annat preventivt arbete i skolorna.

Ålands fredsinstitut beviljades för 2012 projektmedel från Ålands landskapsregering (Paf-medel) för att titta närmare på hur det preventiva arbete i skolorna är uppbyggt idag, vilka olika tematiska områden som täcks, vilka aktörer och metoder som finns och hur dessa aktörer och metoder samordnas. Fredsinstitutet gav uppdraget åt Petra Berg, som är psykoterapeut på högre specialnivå och som tidigare jobbat med ungdomsfrågor på Folkhälsan Åland och som skolkurator vid studerandehälsan på Ålands yrkesskola. Hon har intervjuat skolpersonal i några skolor på Åland och sammanfattat de svar hon fått i detta arbetspapper.

Susann Simolin
Informationsansvarig
Ålands fredsinstitut

Inledning

I denna rapport liksom i intervjuerna har termen ”förebyggande verksamhet” använts då vi talar om de insatser som de enskilda skolorna gör för att förbättra skolklimatet för sina elever. Därmed har inte skillnaden mellan att främja och att förebygga definierats. I svenska skolverkets rapport ”Främja och förebygga – olika innebörd och perspektiv” av Agneta Nilsson (2012) framkommer en tydlig skillnad mellan att främja och att förebygga. ”Främjande insatser innebär att arbeta med friskfaktorer för att uppnå generella hälsovinster. Insatserna riktar sig till alla och ger eller kan ge effekter på en rad olika hälsoproblem. Förebyggande arbete kan också rikta sig till alla men har ett specifikt problemområde i fokus. Ett behandlande och åtgärdande perspektiv riktar sig till enskilda individer och ett enskilt problem.” Vidare skriver Nilsson: ”Ett främjande perspektiv är på så sätt ett samlat förhållningssätt med många potentiella vinster och vinnare. Att till exempel skapa ett gott skolklimat med goda relationer mellan elever och mellan elever och vuxna, där elever är motiverade och känner delaktighet, kan öka elevernas trivsel, förbättra deras studieresultat och göra eleverna mindre utsatta för stress. Ett sådant klimat kan minska mobbning medan det förebyggande arbetet mot själva mobbningen inte har det breda fokus som gör att flera faktorer samtidigt kan beröras. Ett förebyggande perspektiv tenderar att på så sätt bli mer uppstyckat på enskildheter.”

Det kan i praktiken vara svårt att särskilja främjande och förebyggande arbete eller att använda det ena utan det andra. I intervjuerna och i rapporttexten används genomgående termerna ”preventivt” eller ”förebyggande” arbete och det är också de termerna som använts i intervjuerna. Intervjuerna genomfördes som en öppen diskussion och respondenterna fick rätt långt styra diskussionen utgående från egna uppfattningar av vad förebyggande verksamhet innebär. I många fall inkluderas i diskussionerna verksamheter som också/istället kunde beskrivas som främjande. Diskussionerna har till stor del rört verksamheter och aktiviteter som anses kunna förebygga våld i alla dess former, inklusive mobbning och diskriminering på grund av kön, sexuell läggning, etnicitet eller hudfärg. Förbyggande arbete görs också kring konsumtion, missbruk och beroende av alkohol, tobak, narkotika och spel. Även miljöarbete i skolor och vissa aspekter av integrationsarbete kan anses som förebyggande arbete. Respondenterna lyfte i flera fall fram olika typer av samarbete mellan elever och olika årskurser. Det finns ingen fast lista över temaområden och verksamheter som begreppet preventivt arbete täcker och skolorna ställs regelbundet inför nya utmaningar. Denna kartläggning undersöker bland annat vilka de tematiska områden är som påverkar skolmiljön idag och anses krävas preventiva insatser från skolorna och andra aktörer.

Kartläggningen har gjorts genom intervjuer med personal på några utvalda åländska skolor: Kumlinge skola (ÅK 1-9), Strandnäs skola (ÅK 1-9), Godby högstadium (ÅK 7-9) och Ålands gymnasium.

Rapporten har haft som målsättning att diskutera följande frågeställningar:

- Vem ansvarar för helheten när det gäller preventivt arbete i skolorna, hur prioriteras det förebyggande arbetet och vem finansierar det?
- Vilka aktörer och metoder finns, hur samordnas de och hur kan långsiktigheten garanteras?
- I vilken relation står skolfredsaktörernas aktiviteter till annat preventivt arbete i skolorna?
- I vilka åldersgrupper och inom vilka områden finns störst behov av skolfredsriktade insatser? Hur kan skolfredsarbetet på gymnasialstadiet förstärkas?

Rapporten är uppbyggd så att de olika skolorna och deras förebyggande verksamhet först presenteras översiktligt. Sedan diskuteras respondenternas svar inom olika delområden som brutits ut ur de fyra övergripande frågeställningarna. Tills sist diskuteras respondenternas svar i relation till de fyra huvudfrågorna.

Översikt av det förebyggande arbetet på respektive skola

Kumlinge skola

På Kumlinge skola intervjuades rektor Kaj Törnroos och lektor Birgitta Nynäs.

Rädda Barnens skolfredsprojekt ”Barnens internet” har hört till Kumlinge skolas förebyggande koncept en längre tid. Kumlinge skolas personal har under 2012 deltagit i lärarfortbildningstillfället ”Fair Sex”. Rektorn på Kumlinge skola upplever att skolfredsutlysning via Skype är ett steg i rätt riktning för skärgårdsskolorna. Tidigare har skolan själv utlyst skolfred men nu kan de delta i den riktiga skolfredsutlysningen via nätet. I Kumlinge skola har skolfarfar inte varit aktuellt eftersom antalet vuxna är högt i relation till antalet elever.

Rektorn på Kumlinge skola understryker vikten av samarbets- och temadagar där hela skolan umgås. Till Kumlinge skola kommer Fältarna en gång om året för att skärgårdseleverna skall känna till deras verksamhet. Fältarna arbetar förebyggande med alla ungdomar i åldern 13-17 över hela Åland. De befinner sig ute på olika plattformar där de unga rör sig till exempel på skolor, ungdomsgårdar, facebook eller ute på stan. Fältarna har stödsamtal med unga, ordnar resor, föreläser om t.ex. internet, sex och kärlek eller rusmedel, och ordnar andra aktiviteter (Fältarna). På Åland arbetar fyra fältarbetare och de är anställda under Mariehamns stads socialnämnd. Mariehamns stad står för 50 % av budgeten och de övriga åländska kommunerna för 50 % (Jomala kommun).

Fältarna har även samarbetat med lärarna i samband med problematiska skolsituationer. Rektorn på Kumlinge skola påpekar att det kan uppstå problem för skärgårdseleverna som när de flyttar till Mariehamn fortsätter att umgås över åldersgränserna som de är vana med hemifrån. Han anser att det inte alltid är bra att bo ensam vid sexton års ålder och att då ha vänner som fyllt aderton kan göra steget lättare till att pröva på t.ex. rusmedel. Hälsovården på Kumlinge finns i en byggnad på samma gård som skolan och samarbetet däremellan fungerar bra även om skolan gärna skulle arbeta mer förebyggande tillsammans med hälsovården/ÅHS.

Andra förebyggande verksamheter som Kumlinges elever tar del av är SKUNK, Skärgårdsungdomarnas intresseorganisation r.f., som bland annat ordnar läger där skärgårdsungdomar ges tillfälle att lära känna varandra. Kumlinge ordnar gemensam lägerskola och friluftsdag med Brändö skola. Dessa gemensamma tillfällen har upplevts som ett bra sätt för eleverna att lära känna nya människor. Rektorn på Kumlinge understryker att det är viktigt att inte behöva vara vän med alla, trots att skolan är liten.

Rektorn på Kumlinge anser att förebyggande arbete skall vara en levande del av det dagliga arbetet. Det dyker främst upp i religion och gymnastikundervisningen men t.ex. samarbetsövningar hjälper elever att hitta trygghet i personalen. Då eleverna

känner sig trygga med skolpersonalen kommer man indirekt också att förebygga t.ex. mobbning för eleverna känner sig trygga att berätta hur de har det i skolan.

Strandnäs skola

På Strandnäs skola intervjuades rektor Mikael Rosbäck, biträdande rektor Gea Jansén, skolcoach Markus Brandt, speciallärare Camilla Olin och skolkurator Camilla Hurme. En kort diskussion hölls med Strandnäs elevkårsordförande Julia Liwendahl.

Vad gäller skolfredsaktiviteter har personalen på Strandnäs skola under 2012 deltagit i lärarfortbildningstillfället ”Fair Sex” och högstadieleverna har tagit del av klassdiskussionerna i ”Fair Sex”. Strandnäs skola använder sig sedan flera år tillbaka av ”farfar i skolan”. Skolan erbjuder också ”Barnens internet” - föreläsningar åt föräldrarna. Lärarkåren har också tidigare deltagit i StegVis-utbildningen. Metoden har dock aldrig använts i omfattande utsträckning. Rektorn på Strandnäs skola upplevde att StegVis blev misslyckat på deras skola för att hela personalen inte hade möjlighet att vara på utbildning på samma gång och därmed haltade även användningen senare.

I Strandnäs skola ordnas årligen ”skololympix” med mixade lag över årskurserna. Detta för att öva eleverna i att samarbeta över åldersgränserna. Årskurs sju inleder hösten med gemensamma dagar ute på Lemböte lägergård med föreläsningar och samarbetsövningar. Under året ordnas även temadagar på olika ämnen.

Elevkårens ordförande i Strandnäs skola upplever att vänelever, Amigos, är en bra förebyggande form för att förebygga utfrysning bland elever och har upplevt verksamheten som god. Strandnäs har haft ett drogförebyggande projekt, teatergruppen ”Ung utan pung”, tillsammans med Folkhälsan. Ålands fredsinstituts ”Fair Sex” – föreläsningar har hållits för högstadiets elever och Fältarna har sex- och kärlekslektioner. ANT – lektioner (alkohol, narkotika, tobak) hålls för årskurs sju. Det har även hållits föreläsningar om dyslexi tillsammans med Folkhälsan. I Strandnäs skola har de också läxhjälpsspersoner.

Godby högstadium

I Godby högstadium intervjuades rektor och elevvårdsgruppens ordförande Marianne Rangsten, speciallärare Sven Sjöberg, skolvärdinna Lynn Smith och skolkurator Lisette Isaksson.

Personalen på Godby högstadium har deltagit i fortbildning inom projektet ”Fair Sex”. ”Barnens internet” – föreläsningar erbjuds åt föräldrarna på Godby högstadium.

På Godby högstadieskola föreläser Fältarna årligen. Skolan använder sig av vänelever, ”Amor” och dessa finns också på plats där lärarna inte är. Personalen vid Godby högstadium påpekar att när man använder sig av vänelever är det av yttersta

vikt att väneleverna har en djup förståelse för tystnadsplikt och vad vänelevarsarbete innebär.

Godby högstadium har valt att arbeta enligt profilval för att forma klasserna då eleverna kommer till högstadiet. Detta har sin grund i att eleverna tidigare valde sina kompisar när klassen formades vilket oftare i slutändan ledde till mobbning.

På Godby högstadium ordnas varje vår en temadag baserat på de ämnen som lärarna uppfattar är aktuella hos eleverna just det läsåret.

Rektorn i Godby påpekar att personalhandledning är viktigt för att personalen ska utvecklas och inte stagnera i arbetet.

Ålands Gymnasium

På Ålands Gymnasium intervjuades rektor för Ålands Yrkesgymnasium Inger Rosenberg-Mattsson, rektor för Ålands Lyceum Markus Koskinen-Hagman, ordföranden för studerandevårdsgruppen vid Ålands Lyceum Jenny Polviander, samordnaren för studerandevårdsgruppen vid Ålands gymnasium Jana Ekebon och skolкураторerna vid Studerandehälsan Linda Adolfsson och Pernilla Henriksson.

På Ålands Gymnasium deltar ettorna i klassdiskussionen ”Kärlek börjar inte med bråk”, tvåorna deltar i ”Fair Sex” – föreläsningar och treorna i en föreläsning om spelberoende. Under hösten 2012 deltog personalen vid Ålands gymnasium i fortbildning i ”Fair Sex”. Skolкураторerna på Ålands gymnasium anser att konceptet ”skolfred” inte är levande på deras skola och att insatserna behöver vara mer riktade till den åldersgruppen om man önskar att skolfreden skall komma fram även där.

Studerandehälsan har under några år ordnat en kurs för att stärka självkänslan. Kursen baseras på kognitiva beteendeterapeutiska arbetsmetoder. Kursen har varit öppen för alla studeranden och deltagarna har själv fått anmäla sitt intresse för att delta. Rektor ÅL och studerandevårdsgruppens ordförande ÅL ger kursen bra feedback och uttrycker önskemål om att studerandehälsan fortsätter att ordna den.

Både rektor och studerandevårdsgruppens ordförande på Ålands lyceum anser att en viktig förebyggande insats är att de nya eleverna ges en chans att lära känna varandra på årskurs ett. De har därför valt att vara tillsammans med de nya ettorna under en dag. De ordnar även en friluftsdag och en volleybollturnering.

Teman i intervjuerna

Metoder, tematiska områden och aktörer

KiVa-skola är ett forskningsbaserat åtgärdsprogram mot mobbning som sedan 2011 används i alla grundskolor på Åland. Åtgärdsprogrammet har tagits fram i samarbete mellan psykologiska institutionen vid Åbo universitet och Centrum för inlärningsforskning med finansiering av undervisningsministeriet. Idag används KiVa-skola i 90 % av Finlands grundskolor (KiVa – skola hemsida).

Strandnäs och Kumlinge skolor upplever KiVa-skola som ett sakligt program bl.a. för att det är forskningsbaserat och för att föräldramaterialet finns på flera olika språk. De påpekar att det under åren har funnits många olika mobbningsförebyggande program och att det är positivt att man valt en enhetlig linje för hela Finland. De efterfrågade fler forskningsbaserade förebyggande program. På Kumlinge skola upplever man även att KiVa-skola är ett instrument som personalen kan använda för att dagligen kunna arbeta med förebyggande insatser. Däremot använder de sig sällan av de konkreta tipsen för att motverka mobbning eftersom de är en liten skola med hög närvaro av vuxna. Rektorn på Kumlinge skola påpekar att en stor del av lärarjobbet handlar om att fånga de unga just där de är i stunden och att man i problematiska grupper behöver satsa extra hårt på samarbetet. Lektorn på Kumlinge skola påpekar att det är viktigt att hela tiden arbeta emot mobbning genom att inkludera det mobbningsförebyggande arbetet i det dagliga skolarbetet.

Aggression Replacement Training (ART) är ett manualbaserat program för beteendeträning där man arbetar med social färdighetsträning, känslokontrollträning och moralträning. Programmet är framtaget i USA av professor A. P. Goldstein. ART används i många sociala instanser runt om i världen. (Brilje, I. et. al. 2006)

Godby högstadium har ART schemalagt för åtta elever under 9 veckor. Totalt får 24 elever i årskurs åtta ta del av ART per läsår och detta har fungerat sedan 2007-08. Skolan har valt att inte ta bort ART trots sparkrav.

Skolkuratorn i Strandnäs skola påpekar att det är viktigt att använda ART både som förebyggande metod och som en insats då något hänt. Hon önskar att skolorna oftare skulle ta in ART i förebyggande syfte och inte vänta tills det är kaos i en grupp. Hon har även inom sin tjänst som skolkurator lett tjej- och killgrupper, vilket hon upplever är ett bra förebyggande koncept.

Depression in Swedish Adolescent (DISA) är ett manualbaserat förebyggande program utvecklat på uppdrag av politikerna i Stockholms läns landsting. Programmet utvecklades med anledning av att psykisk ohälsa och vårdkonsumtion inom Barn- och Ungdomspsykiatri ökat markant. Forskning görs på DISA. (DISA – metoden, hemsida)

I Godby högstadium har man valt att förlägga DISA-grupperna till en tidpunkt efter skoltid vilket har gjort att fler personer haft möjlighet att delta. Grupperna leds av elevvårdspersonal.

Örebro Preventionsprogram (ÖPP) (Statens folkhälsoinstitut) vänder sig till föräldrar med barn i högstadiet. ÖPP är en föräldramötesmetod vars syfte är att påverka föräldrars förhållningssätt till ungdomars drickande. Genom en restriktiv hållning kan en tidig alkoholdebut förhindras. Metoden är framtagen vid Örebro universitet. ÖPP genomförs under korta träffar i samband med föräldramöten.

På Åland har Fältarna sedan flera år lett ÖPP-diskussioner vid föräldramöten för årskurs sju. ÖPP får bra feedback från Strandnäs skola och Godby högstadium och skolkuratorn i Strandnäs skola uttrycker att det är en viktig förebyggande insats.

Skolkuratorn i Strandnäs skola önskar även att skolorna på Åland skulle ha en mer enhetlig linje gällande vilka förebyggande program som tas in och till vilken årskurs de erbjuds detta för att förhindra många olika program. Hon föreslår att t.ex. utbildningsbyrån kunde fatta beslut och rekommendera skolorna ett visst program. Det kunde vara t.ex. att alla skolor uppmanades att erbjuda ART till årskurs åtta och att man då även ger skolorna de ekonomiska resurserna som behövs för att genomföra det.

Rädda Barnens skolfredsprojekt "Barnens internet" används i alla de grundskolor som intervjuades. "Barnens internet" arbetar med att informera elever, lärare och föräldrar om internets goda och dåliga sidor. "Barnens internet" får bra feedback från Strandnäs, Godby och Kumlinge. Rektorn på Kumlinge skola ser "Barnens internet" som ett bra komplement till lärarnas kunskap och tycker det är bra att föräldrarna tidigt blir medvetna om nätets positiva och negativa sidor. Upplägget för "Barnens internet" på Kumlinge skola ses som väl utnyttjad tid då det erbjuds program för elever, personal och föräldrar under samma dag. På Strandnäs skola leder även deras skolcoach ett eget förebyggande internetkoncept.

Rektorn på Ålands yrkesgymnasium upplever att den nätbaserade mobbningen är ett svårt kapitel för skolan. Därför anser hon att det är viktigt att personalen hela tiden utbildas eftersom mobbningsplattformerna förändras. Rektorn på Ålands lyceum och studerandevårdsgruppens ordförande på Ålands lyceum ser gärna att "Barnens internet" även skulle tas fram som koncept för gymnasialstadiets elever, personal och föräldrar.

I Sverige har ämnet livskunskap under de senaste tio åren utvecklats och införts i vissa skolor, utan stöd i nationella kursplaner och på skolornas eget initiativ. Ämnet används som ett sätt att få in värdegrundsarbete samt olika former av främjande och förebyggande insatser på schemat. En mängd olika metoder har använts i olika skolor, och i debatten har det ifrågasatts vad metoderna och ämnet har för syfte och faktisk effekt. Livskunskap nämns ibland som ett önskemål även i olika sammanhang på Åland. Men i samtal med de olika skolorna framkommer tydligt att detta inte är något som eftersträvas bland personalen. Rektorn på Ålands lyceum och

studerandevårdsgruppens ordförande på Ålands lyceum understryker att om livskunskap skall bli ett ämne på schemat behöver detta utarbetas på ministernivå. De anser att det är viktigt att först klargöra kriterier för undervisning i livskunskap och först efter det utveckla en kursplan och kurslitteratur. De understryker vikten av att många olika professioner är med och tar fram studiematerial och att undervisningsmaterialet baseras på vetenskaplig forskning. En motsvarande utveckling som i Sverige är inte något de rekommenderar. I diskussion med de andra skolorna Godby högstadium, Kumlinge skola och Strandnäs skola uttrycktes motsvarande åsikt gällande ämnet livskunskap. Personalen vid Godby högstadium hade åsikten att livskunskap ska genomsyra hela undervisningen. På Åland har ett material för livskunskap tagits fram. Enligt materialets hemsida används materialet i flertalet av de åländska skolorna (Insidan hemsida). Det används dock inte i någon av de intervjuade skolorna.

Skolkuratorerna vid Studerandehälsan uttryckte att om livskunskap blir schemalagt, skulle kunna det kunna öppna dörrarna för att skolan på ett enkelt sätt kunde ta in olika sakkunniga som t.ex. skolkuratorerna eller polisen. Men att man nu istället kunde schemalägga det förebyggande arbetet, t.ex. på motsvarande sätt som man schemalagt grupphandledningstid, för att förenkla den nuvarande situationen för det förebyggande arbetet. De önskade också kunna ta in utomstående både för planerade och mer spontana insatser beroende av behovet i skolan.

Skolkuratorn på Strandnäs skola påpekade att hälsokunskap är en bra förebyggande form där man lär ut goda levnadssätt till eleverna. Det är också bra att lärarna har möjlighet att ta in utomstående för att tala om ämnesområden som de själva inte upplever sig ha tillräcklig kunskap om eller som känns svåra. Hon uttrycker en önskan om att det ifall skolorna inte själva har ekonomiska resurser att ta in utomstående, skulle det kunna finnas en person inom skolfredsorganisationerna som skulle vara anställd för att arbeta förebyggande i skolorna.

Hälsokunskap är sedan 2001 ett läroämne i den grundläggande utbildningen, gymnasiet och yrkesutbildningen. Utbildningsstyrelsen fastställde läroplansgrunderna för gymnasialstadiet fastställdes 2003 och för grundskolan 2004. I samband med detta fastställdes mål och det centrala innehållet, för läroämnet hälsokunskap, på nationell nivå (Utbildningsstyrelsen 2009). Hälsokunskap baseras på tvärvetenskaplig kunskapsgrund och målet är att främja kunskap som stöder elevens hälsa, välbefinnande och trygghet. Syftet är att utveckla elevens kognitiva, sociala, emotionella, funktionella och etiska färdigheter. Utgångspunkt är att hälsa uppfattas som fysisk, psykisk och social funktionsförmåga. Undervisningen utvecklar kunskaperna om och färdigheterna i hälsa, livsstil, sunda vanor och sjukdomar samt förmågan att ta ansvar för sin hälsa och handla på ett hälsofrämjande sätt i förhållande till sig själv och andra (edu.fi, Ålands landskapsregering).

Hälsokunskapsundervisning i årskurserna 1-3 är en integrerad del av omgivningskunskap och idrott och i årskurserna 4-6 en del av undervisningen i biologi och idrott. I årskurserna 7-9 är hälsokunskap ett fristående läroämne (Ålands

landskapsregering). Vid Ålands yrkesgymnasium undervisas de studeranden i idrott och hälsa, vid Ålands Lyceum är hälsokunskap ett fristående ämne (Ålands gymnasium). Hälsokunskap var hösten 2011 det populäraste realämnet i studentskrivningarna i Finland (Hufvudstadsbladet 5.9.2011).

Rektorn i Strandnäs skola påpekade att polisen inte har någon person som är ansvarig för deras förebyggande verksamhet. Skolan välkomnar mer arbete i förebyggande syfte i samarbete med polisen för att eleverna ska kunna få en mer naturlig kontakt med polisen.

Godby, Strandnäs och Kumlinge skolor påminner om att en hög närvaro av vuxna i skolan är en förebyggande insats i sig. Även studerandevårdsgruppens samordnare Ålands gymnasium och skolkuratorerna vid Studerandehälsan är av samma åsikt. Godby högstadium och Strandnäs skola har båda anställt skolcoacher och upplever att det är en viktig förebyggande insats eftersom det alltid finns en extra vuxen person på plats i skolan. Skolkuratoren på Strandnäs skola anser att en skolcoach som alltid finns till hands på rasterna är ett bra sätt att snappa upp det som händer bland de unga och kan hjälpa till då något hänt, vilket gör att lärarna kan fokusera på undervisningen. Skolcoachen i Godby högstadium har även i sitt uppdrag att chatta och finnas på facebook efter skoltid. På Strandnäs skola påpekar man att en skolcoach inte betygsätter eleverna och därmed har möjlighet att komma närmare eleverna än vad lärarna har. Skolcoachen i Strandnäs skola leder förebyggande program som tjej- och killgrupper samt ART. På Strandnäs skola har skolcoachen egen budget. Skolkuratoren i Strandnäs skola påpekar att skolorna ofta uttrycker önskemål om att skolkuratoren skall synas i korridoren men påpekar att för närvarande arbetar hon ensam och väljer då att prioritera samtal och arbetet med elever i grupp. Därför är en skolcoach ett bra komplement till skolkuratoren då det är en vuxen som alltid finns tillgänglig i korridoren.

Studerandevårdssamordnaren vid Ålands yrkesgymnasium upplever att de som fattar besluten vid Ålands gymnasium behöver utbildning i jämställdhetsfrågor. De som nu planerar den nya skolan glömmer ofta jämställdhetsperspektivet. Därför understryker studerandevårdssamordnaren vid Ålands yrkesgymnasium att det förebyggande arbetet behöver börja på styrelsenivå och att de beslut som styrelsen fattar alltid bör genusbäddas. Hon påpekar vidare att om inte styrelsen har samma grundläggande förhållningsätt till förebyggande arbete kommer arbetet med elever alltid att vara svårt att genomföra.

I Godby högstadium och i Strandnäs skola påpekar personalen att jämställdhetsfrågor alltid skall genomsyra all undervisning på ett naturligt sätt. I Strandnäs skola får eleverna själva välja mellan syslöjd och träslöjd vilket gjort att skolan har tre grupper i syslöjd- och en grupp i träslöjdsundervisningen. Rektor Strandnäs uttrycker att personalen medvetet arbetat för att barnen skall välja syslöjd eller träslöjd enligt eget intresse snarare än utifrån könsnormer. Vid Strandnäs skola anser man även att instanser som elevråd behöver ha en jämn könsfördelning och att elevråd är ett bra sätt att öva eleverna i demokrati, men att det viktigaste jobbet görs dagligen genom att

all personal reagerar när elever skriker könsord åt varandra. Strandnäs skola upplever det bekymmersamt att de försöker lära ut ett visst beteende och att andra instanser, t.ex. tv-program, tillåter att man tilltalar andra på ett fult och kränkande sätt.

Lektorn på Kumlinge skola understryker vikten av att kontinuerligt uppdatera sig t.ex. i jämställdhetsfrågor för att påminna sig om att vi tenderar att behandla pojkar och flickor olika.

Rektorn för Ålands lyceum och studerandevårdsgruppens ordförande vid Ålands lyceum underströk vikten av att alltid genusbedöma undervisningsmaterial innan det går i tryck.

Rektorn på Ålands yrkesgymnasium anser att miljöarbetet vid Ålands gymnasium behöver fokusera på att i det dagliga arbetet lära ut energisnåla sätt för de unga att arbeta på. De andra respondenterna påpekade att miljöarbetet skall vara inkluderat i det dagliga arbetet genom t.ex. källsortering.

På Strandnäs skola har 16 % (60/386) av eleverna andra hemspråk än svenska. I Strandnäs skola har man även tagit emot flyktingbarn. Specialläraren i Strandnäs skola har arbetat med integrationselever i många år och visar på områden där de åländska skolorna har utmaningar att ta i beaktande i samband med en ökning av elever med andra modersmål än svenska.

Respondenten understryker vikten av att ha en stark föräldrakontakt i integrationsarbetet. Föräldrar från kulturer där skolan enbart handlar om kunskapsmässig inlärning kan ha svårt att förstå vikten av temadagar och kan låta barnen stanna hemma istället. Det är också viktigt att personalen känner till definitioner, till exempel skillnaden mellan invandrare och flykting. Respondenten påpekar även vikten av att personalen känner till de olika kulturerna inom det land varifrån barnet kommer. Respondenten efterfrågar föreläsningar, arbetsmaterial för skolpersonal och diskussionsmaterial på temat integration. Hon understryker vikten av att ett sådant material tas fram av olika yrkesgrupper bland annat religionsvetare, antropologer, sociologer, psykologer för att materialet skall vara så djupgående som möjligt. Fortbildningstillfällen, att arbeta med sig själv och sina förhållningssätt är mycket viktigt när en skola välkomnar integrationselever. Lärare behöver våga vända på sitt tankesätt och bli medveten om sina egna förhållningssätt.

Flertalet respondenter uttryckte önskemål om att skolorna skulle använda sig av förebyggande material som är forskningsbaserat. Rektorn på Ålands yrkesgymnasium anser att personalen vid Studerandehälsan är den instans inom Ålands gymnasium som bäst känner till den senaste forskningen och är den som skall göra rekommendationerna gällande val av förebyggande metoder och förebyggande program vid skolan. Rektorererna fattar därefter det avgörande beslutet baserat på Studerandehälsans rekommendationer.

Många delar på ansvaret

Vid Kumlinge tar hela personalen tillsammans fram arbetsplanen. Rektorn på Kumlinge skola påpekar att det är ett levande verktyg som hela personalen skall arbeta fram för att uppnå en djupförståelse för arbetsplanens innehåll och målsättning. Rektorn på Kumlinge skola ser gärna att barnombudsmannen kunde ha någon form av uppföljning på arbetsplanerna samt arbeta konkret med skolorna. Detta på grund av att barnombudsmannen känner till lagstiftningen gällande barn väl och därmed kunde hjälpa skolorna att utveckla sin verksamhet så att personalen inte stagnerar.

Vid Strandnäs skola följs arbetsplanerna upp av rektor som rapporterar till skoldirektören. Rektorn i Strandnäs skola påpekade att det är alla arbetstagares ansvar inom sin tjänst att följa arbetsplanerna.

I Godby högstadieskola tas arbetsplanerna fram av hela kollegiet och den utvärderas årligen tillsammans med eleverna. Vart tredje år informeras föräldrarna om arbetsplanerna. De ser gärna att skolinspektörerna kunde ha en roll i att kontrollera skolornas förebyggande insatser.

Rektorn vid Ålands yrkesgymnasium anser att ansvaret för kontrollen av skolans förebyggande arbete skall ligga hos myndighetens styrelse men att de då behöver de utbildning i frågor som rör jämställdhet, miljö, rusmedel och dylikt. I dagens läge kan det förekomma att ledningen fattar beslut som strider mot jämställdhetsplanen vilket inte ger ett bra intryck åt varken personalen eller de studerande.

Studerandevårdssamordnaren vid Ålands yrkesgymnasium, rektorn på Ålands yrkesgymnasium och skolkuratoren i Strandnäs skola underströk vikten av att arbeta med styrelsen och personalen först annars kan styrelsen fatta beslut som går emot t.ex. en jämställdhetsplan. Styrelsen kan då inte heller bedöma det dagliga arbetet som personalen gör.

Bred syn på ansvar

Skolkuratoren i Strandnäs skola, skolkuratorerna vid Studerandehälsan och rektorn på Ålands yrkesgymnasium underströk vikten av ett gemensamt ansvar och att alla vuxna som arbetar med barn yrkesmässigt eller inom frivilligarbetet inser att de är förebilder. Om inte skolans personal och ledning har en enhetlig linje gällande det förebyggande arbetet kommer man att arbeta i motvind.

Rektorn vid Ålands yrkesgymnasium och skolkuratorerna vid Studerandehälsan underströk att rusmedelsanvändningen bland elever och personal är en grundläggande problematik som hör ihop med en del av Ålands gymnasiums personals inställning till förebyggande verksamhet. Den nuvarande lagstiftningen stipulerar att det är olagligt för minderåriga att inneha tobaksprodukter, men många minderåriga elever röker under skoltid och personalen är medveten om detta. Ålands gymnasium behöver följa rådande lagstiftning, men kan inte fungera som poliser. Rektorn på Ålands yrkesgymnasium påpekade att det i dagsläget finns personal som inte anser det

självkänt att man inte får röka eller snusa under arbetstid eller festa tillsammans med elever. Hon underströk att först när grunden är lagd bland personalen kan man börja arbeta med eleverna. Vid Godby högstadieskola poängterade personalen att en viktig grund för ett bra förebyggande arbete är att ha nolltolerans gällande elevernas rökning.

En rapport från Utbildningsstyrelsen ”Stora skillnader i yrkesläroanstaltens praxis för främjande av välbefinnande” (2009) visar att enbart en tiondel av Finlands yrkesläroanstalter meddelar föräldrarna när under 18-åringar röker. Största delen av läroanstalterna rapporterade om alkohol eller droganvändning till föräldrarna.

Skolkuratoren i Strandnäs skola anser att förebyggande program som t.ex. ”Fair Sex”, nolltolerans emot rusmedel och genusmedvetenhet behöver vara integrerat i alla samhällsliga institutioner. Bland annat ledare inom idrottsföreningar, 4H, frivilliga brandkåren och scouterna behöver utbildas på dessa områden. Nu har skolan ett förhållningssätt men samma barn kan delta i olika fritidsaktiviteter där ledarna har ett förhållningssätt som är tvärtemot skolans. Skolkuratorerna vid Studerandehälsan underströk att det förebyggande arbetet behöver prioriteras bland vuxna för att få till ett fruktbart arbete bland de unga.

Långsiktighet och kontinuitet

Rektorn vid Ålands yrkesgymnasium, skolkuratorerna vid Studerandehälsan och studerandevårdssamordnaren vid Ålands yrkesgymnasium påpekade alla behovet av att bygga upp det förebyggande arbetet på Ålands gymnasium från grunden med en verksamhetsplan och ett eget moment i budgeten. Verksamhetsplanen ska tas fram tillsammans med personalen på Studerandehälsan och studerandevårdsgrupperna.

Skolkuratorerna vid Studerandehälsan uppmanade till långsiktigt tänkande när man tar fram verksamhetsplanen och föreslog att man skulle ta fram den för tre år i taget och under denna period regelbundet utvärdera den. Både de och studerandevårdssamordnaren vid Ålands yrkesgymnasium betonade också att verksamhetsplan och budget är ett sätt från ledningens sida att visa på att det förebyggande arbetet är prioriterat och något som skolan värnar om. Det är också viktigt att inte stryka det förebyggande arbetet i budgeten även om skolan har sparkrav. Skolkuratorerna vid Studerandehälsan framhöll att det förebyggande arbetet skall vara just förebyggande och inte användas först när något redan har hänt.

Ett tydligt önskemål bland personalen på alla de intervjuade skolorna är att fortbildningstillfällen följs upp. Motsvarande önskemål framkom i Sanna Roos (2010) rapport för Ålands fredsinstitut om fredsfostran i skolan. Följande konkreta förslag kom från rektorn i Kumlinge skola, men de andra respondenterna har svarat ungefär liknande. När man planerar fortbildningstillfällen som ”Fair Sex” är det viktigt att tänka långsiktigt, involvera hela personalgruppen och ha uppföljningar på fortbildningstillfällena. Fortbildningsteman som t.ex. ”Fair Sex” skulle inledningsvis ha ett större fortbildningstillfälle bestående av inledning och fakta om ämnet. Därefter

skulle det finnas två kortare fortbildningstillfällen under läsåret som 1) skulle tangera var personalen och skolan befinner sig just nu i ifrågavarande ämne och 2) ge personalen tillfälle att diskutera hur skolan kan gå vidare med sin kunskap och vidare implementera den på djupet på sin skola. Därtill önskas hemuppgifter mellan fortbildningstillfällena och ett uppföljningstillfälle vartannat år för hela personalgruppen. Dessutom borde all ny skolpersonal få gå fortbildning enligt samma koncept som den äldre personalen haft tidigare. Vidare påpekade rektorn på Kumlinge skola att det är viktigt att hela personalstyrkan deltar i fortbildningstillfallet, samt att kortare fortbildningstillfällen kunde hållas ungefär en gång per månad. Han upplevde det som bra och upplyftande för skolan att en utomstående person hjälper till att på olika sätt utveckla arbetsgruppen.

Rektorn på Kumlinge skola välkomnar videokonferenser som ett sätt för skärgårdsskolorna att ta del av en fortbildning utan att behöva lämna skolarbetet en hel dag. Han efterfrågade även en tydligare struktur över vem som skall bjuda in vem, d.v.s. är det skolan som när de ser ett behov av utomstående hjälp skall bjuda in t.ex. Fältarna eller skall organisationerna ha det i sitt uppdrag att aktivt bjuda ut sina verksamhetsformer för skolorna.

Rektorn för Ålands yrkesgymnasium bedömer att det förebyggande arbetet vid Ålands gymnasium behöver stärkas. Hon berättar att utbildningen till lärare på gymnasialstadiet fokuserar mest på den ämnesspecifika kunskapen vilket gör att personalen inte har ett lika naturligt förhållningssätt till det förebyggande tankesättet som grundskolan eller barnomsorgens personal. Detta leder till att den fostrande rollen lätt ger vika för det ämnesspecifika i det dagliga arbetet. Rektorn anser också att den fostrande rollen är en lika viktig del som den yrkesspecifika för att kunna utexaminera arbetsdugliga människor. Även skolkuratorerna vid Studerandehälsan påtalar motsvarande. De upplever att en del av personalen vid Ålands gymnasium inte ser nyttan av att arbeta förebyggande utan ser det förebyggande arbetet som betungande och som något som tar av deras ämnesspecifika undervisningstid. Däremot upplever rektorn på Ålands yrkesgymnasium att det nuvarande upplägget är ett bra första steg eftersom hon anser att många lärare är rätt negativt inställda till förebyggande arbete och då är det bra att skynda långsamt. Den intervjuade personalen på Strandnäs skola påpekar att skolans främsta uppgift alltid skall vara att fostra goda samhällsmedborgare. I lagstiftningen för både grundskolan och Ålands gymnasium kommer det fram att den fostrande rollen är en viktig del av både grundskolan och Ålands gymnasiums uppdrag.

Skolkuratorerna på Studerandehälsan berättar att Ålands gymnasium i nuläge har en förebyggande punktinsats per läsår. Gymnasiala stadiet har för närvarande ”Kärlek börjar inte med bråk” (åk 1), ”Fair Sex” (åk 2) och spelberoendeföreläsningar (åk 3) som punktinsatser. Studerandevårdssamordnaren vid Ålands yrkesgymnasium framhåller att om gymnasiet går in för att enbart satsa på punktinsatser behöver antalet förebyggande punktinsatser utökas, speciellt för årskurs ett.

Rektorn på Ålands lyceum och studerandevårdsgruppens ordförande på Ålands lyceum efterfrågar föreläsningar om trafiknykterhet och skador som uppkommit i samband med rattnykterhet, en paketföreläsning om beroenden (tobak, alkohol, narkotika och spelmissbruk) samt ett ”Barnens internet” - koncept för det gymnasiala stadiet. Rektorn vid Ålands lyceum och studerandevårdsgruppens ordförande vid Ålands lyceum efterlyser även föreläsningar för personalen om ungdomstrender.

Skolkuratorerna vid Studerandehälsan och studerandevårdssamordnaren vid Ålands yrkesgymnasium understryker vikten av att hela personalstyrkan arbetar med en handlingsplan innan den börjar gälla. En handlingsplan behöver först tas fram av en mindre arbetsgrupp men sedan skall hela personalen gå igenom den på lärarmötet för att förstå den och kunna omsätta den i praktiken. För att möjliggöra detta behöver ledningen prioritera detta i timfördelningen och avsätta tid för arbetet. Rektorn på Ålands yrkesgymnasium upplever att de olika handlingsplanerna inte har fått fotfäste i den nya skolan och att det är viktigt att skapa en enhetlig skola.

Skolkuratoren på Strandnäs skola understryker att för att skolkurator skall klara av att arbeta mer med förebyggande åtgärder i en skola så behöver man vara minst två kuratorer i Mariehamns stad. För närvarande arbetar en skolkurator i Mariehamn och hon understryker att hon enbart räcker till för enskilda samtal och det akuta arbetet. Skolkuratoren i Strandnäs skola poängterar vidare att skolan ofta har ett uttalat önskemål om att skolkuratorerna ska arbeta förebyggande i klasserna men att det ultimata klassarbetet kräver två vuxna som kan följa med vad som händer i gruppen. Motsvarande tanke kommer från skolkuratorerna på Studerandehälsan som uttrycker att det förebyggande arbetet vid Ålands Gymnasium skulle behöva struktureras upp. För det skulle det finnas arbete för en heltidsanställd till, något som skulle säkerställa helhetstänkande både på styrelse-, personal- och studerandenivå.

Avslutande tankar och rekommendationer

Vem ansvarar för helheten när det gäller preventivt arbete i skolorna, hur prioriteras det förebyggande arbetet och vem finansierar arbetet?

Informanterna har olika uppfattning om var det övergripande ansvaret för att leda och genomföra förebyggande arbete ligger. Det råder en oklar uppfattning om huruvida det är den enskilda lärarens, skolledningen inklusive rektorns, styrelsens eller landskapsförvaltningens ansvar.

Ytterst ansvarig för förebyggande arbete inom enskilda skolor är rektorn, men det är inte alltid specificerat vem som ska genomföra det förebyggande arbetet. Detta gäller i synnerhet det gymnasiala stadiet. Rektorn på Kumlinge skola föreslår en tydligare uppföljning av landskapsförvaltningen.

Om de vuxna saknar kunskap sker arbetet med unga i motvind. Ett enhetligt förhållningssätt behövs såväl vertikalt på olika nivåer i skolan och samhället som horisontellt mellan olika sektorer för att undvika att barn och unga möter motstridiga budskap. Attitydförändrande arbete bör därför ske på alla arenor där barn och unga rör sig och bland alla grupper som arbetar med eller ansvarar för barn och unga, både i skolan och på fritiden. Även ledning och styrelse bör vara med i arbetet för att det ska förankras och genomsyra beslutsfattandet. För att säkerställa att alla skolor och föreningar som arbetar med barn och unga arbetar mot samma mål skulle en tydligare samordning från regeringens håll vara önskvärd. Detta skulle även säkra en kontinuitet av det förebyggande arbetet.

Både grundskolan och Ålands gymnasium har enligt lagstiftningen som sitt uppdrag att utbilda goda samhällsmedborgare (2 § 2 mom. grundskolelagen (1995:18) för landskapet Åland och 3 § 2 mom. landskapslagen (2011:13) om gymnasieutbildning). Trots det satsas de betydligt mer på förebyggande verksamhet på grundskolan än på Ålands gymnasium.

Elevernas delaktighet genom elevråd nämndes. Däremot var det bara i Godby högstadium som eleverna årligen utvärderade arbetsplanerna.

Vilka aktörer och metoder finns, hur samordnas de och hur kan långsiktigheten garanteras?

Oavsett vem som ansvarar för förebyggande arbete anses det viktigt att det finns tillräcklig kunskap om de olika metoderna. Förebyggande verksamhet är ett (eller flera) kunskapsfält i sig. Det behövs expertis för att kunna få en översikt och kunna välja metod. Det efterfrågas en enhetlig linjedragning gällande val av förebyggande program från så att alla elever i en viss årskurs skulle erbjudas samma program oberoende av boningsort.

Forskningsbaserade program som tagits fram av flera yrkesgrupper är eftertraktade ute i skolorna. Inom det mobbningsförebyggande arbetet arbetar nu alla grundskolor enligt KiVa – skola modellen. KiVa – programmet får positiv feedback och är omtyckt för att det är enhetligt, forskningsbaserat, framtaget av flera olika yrkesgrupper och har föräldramaterial på flera olika språk.

Långsiktigt arbete och kontinuitet efterfrågas. Större fortbildningsinsatser som t.ex. Fair Sex, skall ha fler tillfällen under ett läsår och inte bli enstaka händelser. Ett större fortbildningstillfälle (fakta) och två kortare uppföljande fortbildningstillfällen under läsåret (var står vi nu och hur gå vidare) är önskvärt. Därtill efterfrågas hemuppgifter för att förstärka implementering i sin skola eller förening mellan fortbildningstillfällena, enuppdatering vartannat år, och en kortare föreläsning för alla de som deltagit tidigare och all ny personal deltar i en ny stor satsning.

Inom jämställdhetsarbetet är det för närvarande “Kärlek börjar inte med bråk” och “Fair sex” som är de program som används i de skolor som intervjuats för utredningen. Inom miljöarbetet nämndes inget förebyggande program utan skolorna arbetar enligt miljötänkande i det dagliga arbetet. Inom fredsfrämjande och konfliktförebyggande arbetet nämndes ART – Aggression Replacement Training som metod. Vid Godby högstadieskola får 25 elever delta i ART grupper årligen. I Mariehamns stad tar man in ART som metod vid behov.

Som rusmedelsförebyggande program används ÖPP – Örebro Preventions Programmet för föräldrar till elever i årskurs sju. Specifikt rusmedelsförebyggande arbete saknas på det gymnasiala stadiet där även rusmedelsanvändningen är större också på skoltid.

Det har även uttryckts önskemål om att skolfredsorganisationerna skulle ha en ansvarig person som skulle arbeta förebyggande i skolorna. Vikten av vuxennärvaro underströks i flera av diskussionerna. Om skolan önskar att t.ex. skolkuratorn skall arbeta mer förebyggande i grupp och generellt mer på organisationsnivå så behöver skolan och kommunen göra det möjligt genom utökade personalresurser.

Skolcoachen är en bra förebyggande resurs eftersom det då finns en extra vuxen person tillgänglig i skolan. En skolcoach finns alltid närvarande bland eleverna på rasterna och kan komma in precis där det behövs, vilket gör att lärarna kan fokusera på att undervisa. Att en skolcoach inte ger eleverna betyg leder också till att den kan närma sig eleverna bättre än lärarna.

På motsvarande sätt som hälsokunskap blivit ett obligatoriskt ämne i både grundskolan och gymnasialstadiet via lagstiftning uttrycker respondenterna en önskan om utvecklingen av ämnet livskunskap. Det efterfrågas en tydlig struktur och en djup grund för vad man vill att eleverna skall lära sig innan livskunskapen schemaläggs. Undervisningsmaterialet inom livskunskap skall baseras på vetenskaplig forskning och tas fram av flera olika yrkesgrupper. I väntan på livskunskap behöver skolorna satsa mer på förebyggande arbete i den form som är aktuell idag.

I vilken relation står skolfredsaktörernas aktiviteter till annat preventivt arbete i skolorna?

Skolfred är inte ett levande koncept på det gymnasiala stadiet och behöver stärkas för att vara mer lockande för gymnasialstadiets åldersgrupp. Mer material som vänder sig till det gymnasiala stadiet önskas.

”Barnens internet” får bra feedback från skolorna. Det är omtyckt för att det är långsiktigt och för att det riktar sig till såväl elever och lärare som föräldrar.

De som haft skolfarfar och skolfarmor har upplevt detta som en positiv resurs. “Kärlek börjar inte med bråk” får positiv feedback från Ålands Gymnasium. Även Fair sex satsningen får positiv feedback från samtliga respondenter.

Skolorna efterfrågar mer förebyggande insatser från polisens sida. De önskar att polisen kunde komma till skolan i förebyggande syfte; t.ex. för att prata med barn och unga samt hjälpa till med att kontrollera att lagstiftningen efterföljs. Ingen respondent uttryckte önskan om samarbete med barnskyddet i förebyggande frågor.

I vilka åldersgrupper och inom vilka områden finns störst behov av skolfredsriktade insatser? Hur kan skolfredsarbetet på gymnasialstadiet förstärkas?

Förebyggande arbete är en mer naturlig del av undervisningen på grundskolan än vid Ålands Gymnasium. Behovet av att stärka det förebyggande arbetet är större vid Ålands Gymnasium. Därmed är skolfredsarbetet en mer naturlig del i grundskolan än på Ålands gymnasium. Skolfreden som koncept är mer levande genom skolfredsutlysningen och de skolfredsriktade insatserna i grundskolan.

Inom gymnasieskolan finns olika uppfattningar om huruvida det förebyggande arbetet på gymnasialstadiet är tillräckligt.

På gymnasialstadiet görs förebyggande punktinsatser men en helhetssyn saknas. Det är svårt att få utrymme för förebyggande arbete inom schemat.

Till det gymnasiala stadiet efterfrågades föreläsningar om trafiknykterhet och skador som uppkommit i samband med rattnykterhet, en paketföreläsning om beroenden (tobak, alkohol, narkotika och spelmissbruk) samt ett ”Barnens internet” - koncept. För personalen vid Ålands gymnasium efterfrågades även föreläsning om ungdomstrender.

KÄLLOR

Brilje, I. et. al. (2006): *Tanke, Handling, Konsekvens, UngdomsAlternativet/UngArt*

DISA – metoden: <http://www.disa-metoden.com/> (10.2.2013)

Edu.fi – webbtjänst för lärare:

http://www.edu.fi/planera/grundlaggande_utbildning/halsokunskap (8.2.2013)

Fältarna: <http://www.ung.ax/pafritiden/ungdomsverksamhet-i-kommunerna/103-faeltarna> (19.2.2013)

Huvudstadsbladet: <http://hbl.fi/nyheter/2011-09-05/halsokunskap-popularaste-realamnet-i-studentskrivningarna> (8.2.2013)

Jomala kommun:

http://www.jomala.ax/sv/fritid_idrott/ungdom_och_fritid/faltarna(19.2.2013)

KiVa Skola: <http://www.kivakoulu.fi/framsida> (10.2.2013)

Nilsson A. (2012): *Främja och förebygga – olika innebörd och perspektiv*, Skolverket (Sverige)

Roos S. (2010): *Utvärdering av kurserna inom projektet fredsfostran och skolfred vid Ålands fredsinstitut* (Ålands fredsinstitut),

http://www.peace.ax/images/stories/pdf/Skolfred_evaluering_2010.pdf (17.2.2013)

Statens folkhälsoinstitut:

<http://www.fhi.se/Handbocker/Uppslagsverk-barn-och-unga/OPP--Orebro-Preventionsprogram/> (10.2.2013)

Utbildningsstyrelsen: <http://www.oph.fi/meddelanden/2009/035> (10.2.2013)

Undervisnings- och kulturministeriet:

http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2001/perusopetuksen_uudistamistyoryhman_muistio?lang=sv (8.2.2013)

Undervisningsministeriet *Stora skillnader i yrkesläroanstaltens praxis för främjande av välbefinnande:* http://www.thl.fi/sv_SE/web/sv/meddelande?id=18488 (8.2.2013)

Grundskolelag (1995:18) för landskapet Åland, **Ålands Lagsamling**

Landskapslag (2011:13) om gymnasieutbildning, **Ålands Författningssamling**

Ålands landskapsregering:

http://www.regeringen.ax/composer/upload/utbildning_kultur/Laroplan_2012_larokurser.pdf (19.2.2013)

Ålands Gymnasium: www.regeringen.ax (19.2.2013)